

مهدی سالاری نسب

رنج‌نامه

رساله‌ای در رنجِ بشر

انتشارات نیلوفر

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور : رنجنامه: رساله‌ای در رنج بشر / مهدی سالاری نسب.
مشخصات نشر : تهران: نیلوفر: ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری : ۲۴۶ ص.
شابک : 978-964-448-723-1
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
یادداشت : کتابنامه.
موضوع : رنج
موضوع : Suffering
رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۶ س ۲ ۸۵ / ر ۷۸۹ BF
رده‌بندی دیویی : ۱۵۸/۱
شماره کتابشناسی ملی : ۴۸۸۳۹۳۲

انتشارات بهان **بهان** خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، تلفن: ۶۶۴۶۱۱۱۷

مهدی سالاری نسب

رنجنامه (رساله‌ای در رنج بشر)

حروفچینی: شبستری

چاپ دیبا

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۶

شمارگان: ۷۷۰ نسخه

همه حقوق محفوظ است.

فروش اینترنتی: www.behanbook.ir

رنج‌ها داده‌ست کآن را چاره نیست
 آن به‌مثل لنگی و فطس و عمی‌ست
 رنج‌ها داده‌ست کآن را چاره هست
 آن به‌مثل لقوه و درد سر است
 (مثنوی، ۳: ۱۹۱۳-۲۹۱۴)^۱

فهرست

۱۵	پیشگفتار
۲۷	مقدمه
۲۷	۱. چرا و چقدر رنج؟
۳۰	۲. تاریخ رنج در اساطیر و ادیان
۳۶	یهدیت و یحیت
۳۹	اسلام
۴۵	هند
۵۰	مسئله نیک یا بد بودن سبب انسان
۵۱	مُنَجی آخرالزمان و موضوع امام
۵۳	بینش عرفانی
۵۶	۳. قرن بیستم، هولناکترین قرن
۶۳	آرزوی روزگار گذشته
۶۴	بی‌معنایی و رنج
۶۷	اتحاد بی‌معنایی و رنج در عصر جدید: آری به اتفاق جهان می‌توان گرفت
۷۰	۴. مثلث رنج
۷۳	۵. رنج: اقناعی بر عینی بودن جهان خارج
	۶. رنج: علّت وجودی تمام بینش‌ها و روش‌های حیات:
۷۵	علم، صنعت، دین، اسطوره، هنر، فلسفه
۷۸	۷. طرز تقسیم و تحریر متن

۱. مثنوی معنوی، مولانا جلال‌الدین محمد بلخی، تصحیح رینولد نیکلسون، نصرالله پورجوادی، چهار جلد، امیرکبیر، چاپ اول، ۱۳۶۳. (در ارجاعات به مثنوی، از سمت راست، نخست شماره دفتر و سپس شماره بیت یا ابیات آورده شده است.)

اول: نادانی‌ها ۸۱

۱. نادانی‌ها دربارهٔ خود ۹۱

۱.۱.۱ درون ۹۳

۱.۱.۱.۱ باورها و عقاید ۹۴

۲.۱.۱.۱ احساسات و عواطف ۹۷

۳.۱.۱.۱ اراده‌ها و خواسته‌ها ۹۹

۱.۳.۱.۱.۱ مصلحت خویش ۱۰۰

۲.۱.۱ بدن ۱۰۲

۳.۱.۱ آینده ۱۰۳

۱. نادانی‌ها دربارهٔ جهان بیرون ۱۰۷

۱.۲.۱ گذشته جهان ۱۰۸

۲.۲.۱ آینده جهان ۱۰۹

۳.۲.۱ زمین و فضا ۱۱۱

۴.۲.۱ افکار و احساسات و خواسته‌های انسان‌های دیگر ۱۱۲

دوم: ناتوانی‌ها ۱۱۵

۱. ناتوانی‌های شخصی ۱۱۷

۱.۱.۲ جسم ۱۱۷

۱.۱.۱.۲ محدودیت قوا ۱۱۷

۲.۱.۱.۲ نقص‌های جسمی و ذهنی ۱۱۹

۳.۱.۱.۲ بیماری ۱۲۱

۴.۱.۱.۲ پیری ۱۲۲

۵.۱.۱.۲ مرگ خود ۱۲۴

۶.۱.۱.۲ زشتی ۱۲۴

۲.۱.۲ ادراک ۱۲۷

۱.۲.۱.۲ استعدادها ۱۲۸

۳.۱.۲ روان ۱۳۰

۲. عجز در برابر جهان بیرون ۱۳۷

۱.۲.۲ جهان فیزیکی ۱۳۷

۱.۱.۲.۲ حوادث دور از انتظار ناشی از ارتباط با محیط ۱۳۸

۱۳۹		۲.۱.۲.۲	بلا یای طبیعی
۱۴۱		۲.۲.۲	دیگران
۱۴۵		۱.۲.۲.۲	رنج‌های ناشی از حضور دیگران
۱۴۶		۱.۱.۲.۲.۲	تنهایی
۱۴۷		۲.۲.۲.۲	رنج‌های ناشی از بدی‌های دیگران
۱۴۷		۳.۲.۲.۲	رنج‌های ناشی از ارتباط با دیگران
۱۴۸		۱.۳.۲.۲.۲	میل به تحسین و پذیرش دیگران
۱۴۹		۲.۳.۲.۲.۲	دوری
۱۵۰		۳.۳.۲.۲.۲	عشق
۱۵۱		۴.۳.۲.۲.۲	مرگ دیگران، خاصه عزیزان
۱۵۳			سود: نیازمندی‌ها
۱۵۸			۱. نیازهای ناگزیر اولیه
۱۶۰			۲. نیازهای رفاهی
۱۶۳			چهارم: پنج خاستگاه اساسی رنج
۱۶۴			۱. گناه، جرم و اعمال ناپسند، الاقه
۱۷۱			۲. رقابت و جنگ (به‌ضمیمه شرافت، شکنج و اسارت)
۱۸۳			۳. استبداد (با نگاهی به رنج‌های رن)
۱۸۹			۴. رنج‌های عشق
۲۰۲			۵. مرگ
۲۰۷			پنجم: رهایی و تسلی
۲۰۷			جدول رنج‌ها
۲۰۹			توجیه زاد و ولد
۲۱۴			جدال درونی
۲۱۶			تقسیم‌بندی اپیکتتوس
۲۱۷			هفت وادی
۲۲۲			خدا
۲۳۱			روزنه پایانی
۲۳۳			نمایه

رنج کیشاند این گروه از رنج گوا!

(مثنوی، ۶: ۲۲۷۱)

پیشگفتار

این رساله‌ای است دربارهٔ رنج بشری. رنج واقعی‌ترین امر یا ملموس‌ترین واقعیتی هستی است. موجب تمامی کنش‌ها و واکنش‌های جسمانی و روحانی آدمی.

من این رساله را به منظور افزودن رنج هم‌نوعان خود ننوشته‌ام. بلکه دو منظور داشته‌ام یکی تحریر تعریف حقیقت و دیگری تسکین خویش و هم‌نوعان خویش. آیا ممکن است غیر از این در بشارت نیز در آن نهفته باشد؟ این یک رنجانمه است، معلوم نیست تا چه حد امکان دارد که بشارتی در آن نهان باشد. اما، در من بشارتی گنگ هست. نمی‌دانم چقدر در این نهفته گم شده. شاید خود هم برای دریافت آن تصمیم به نوشتن گرفته‌ام تا مگر آن روح را کالبد این نوشته رخ بنماید و به گفتن آید. آن کس که مخالف مدعا یا نشر رساله حاضر باشد، شاید یکی از این دو دلیل را اقامه کند: اول اینکه بگوید سخنانی که در این رساله دربارهٔ رنج بشری گفته شده درست نیست یا اغراق‌کارانه است. دیگر آنکه بگوید نهضت این رساله درست است اما بیان یا نشر آن به مصلحت نیست. روشن است که در این قیاس دوم، گوینده حفظ مصلحت را بر اظهار حقیقت ترجیح می‌دهد.

هر یک از این دو انتقاد قابل بحث است. آن که می‌گوید مدعیات این رساله نادرست یا اغراق‌آمیز است باید نشان دهد که از بین رنج و راحت، رضایت و نارضایتی، خوشی و ناخوشی، و یا خوبی و بدی، راحت و مفاهیم نزدیک به آن برزندگی بشری غلبه دارد یا دست‌کم، رنج و مفاهیم کناری آن غالب نیست. موضع من در برابر این قول، رساله‌ای است که در دست دارید.

و اما درباره آن که می‌گوید مدعیات رساله درست است اما اظهار آنها مطابق مصلحت نیست. باید بگویم موضع‌گیری بین حقیقت و مصلحت مسئله‌ای است مهم و پیچیده، و مطرح در فلسفه و اخلاق. من در حال حاضر بر آنم که تا جای ممکن و معقول، باید جانب حقیقت را فرونگذاریم. پابندی به حقیقت در برابر مصلحت، غالباً خطرات و مفسد روحی و اخلاقی کمتری در پی دارد و با نگاهی دورا-یش‌تر، پابندی به حقیقت، خود به مصلحت است! گرچه گاهی نیز ممکن است به جای بیان حقایق به حفظ مصالح رو بیاوریم. برای مثال غذایی را که معشوق برایمان پختن می‌بخشد بگویییم و حرفی از تفاوت سلیقه خود ننویسیم. گرچه شاید این هم خود به پای حقیقت مهم‌تر و بلندتری باشد.

* * *

باری، این رساله -رباره رنج انسان است. حرف اصلی خود را به‌طور چکیده در این پیشگفتار بیان می‌کنم. بعد از آن، یک مقدمه می‌آید که بیشتر عهده‌دار طرح سرفصل‌های تاریخی و تأکید بر نقاد اصلی در مسئله رنج در خط سیر تاریخ اسطوره، دین و اندیشه است. در قسمت‌هایی نیز برخی مسائل این پیشگفتار را شرح و بسط می‌دهد و یا مطالب بخش‌های بعدی را پایه‌ریزی می‌کند. بعد از مقدمه، چهار بخش و یک نتیجه‌گیری خواهد آمد. در سه بخش اول، به تفکیک، سه ریشه اصلی رنج با شاخه‌های هر یک معرفی و به اختصار تشریح می‌شود. در بخش چهارم، پنج خاستگاه اساسی رنج جداگانه موضوع بحث قرار خواهد گرفت. به این نتیجه تلاشی است برای جمع‌بندی ماحصل مطالب و جست‌وجویی در امکان رهایی از رنج یا تسلی رنج و راه‌های این امکان.

مطالب به اختصار مطرح شده چراکه هر کس با آنچه در اینجا آمده به‌خوبی آشناست. موضوع سخن ما دانشی تخصصی نیست. بلکه رنج وضعیتی است که همه انسان‌ها در آن ورزیده و آزموده‌اند. شمایل و رفتار و آداب متخصّصین علوم و فنون گوناگون به هم شباهت دارد اما «رنج‌شناسی» تخصصی است که هرچه افراد در آن به درجات بالاتری می‌رسند با کارشناسان رشته‌های دیگر فاصله بیشتری می‌گیرند. هنوز این رشته در هیچ دانشگاهی وارد نشده. محل تحصیل رنج دانشگاه

زندگی است. الغرض، با این وصف که همگان با موضوعاتی که مطرح خواهد شد آشنایند غالباً یک اشاره برای دریافتِ مطلب کافی است. مثلاً همهٔ انسان‌ها از محدودیتِ فیزیکی خود اطلاع دارند. همچنین همه می‌دانیم که هر کسی در روزهایی از عمرش رنج بیماری کشیده و یا آن را در اطرافیان خود دیده است. پس ضرورتی ندارد برای اثباتِ وجود این رنج، سیاهه‌ای از نام و نشانِ بیماری‌ها را پیش روی خواننده عَلم کنیم. بنابراین بعد از خواندنِ این پیشگفتار و مقدمه که جان کلام در آن آمده، در بدنهٔ رساله که تقسیم‌بندی رنج در آن ارائه شده، اختصار را مراعات کردیم. در این قسمت آنچه درجهٔ اول اهمیت و ارزش را دارد صرفاً تفکیک و رتبه‌بندی و ترتیب‌دهی علل و انواع رنج است و توضیحات در حدِّ ضرورت می‌آید. در این نوشتار سه سخن گاه دربارهٔ بدیهیات است و گاه به حقایقِ دلگرا و ناخوشایند اشاره شد. و بعضی موضوعات به ناچار در جاهای مختلف تکرار شده‌اند. برای اینکه سخن دربارهٔ رنج و بلل و مصادیق آن کامل باشد چاره‌ای جز این نیست. نیز، چنان‌که پیش از این گفته شد، موضوعات به طریق ایجاز و اختصار طرح شده‌اند، اما لازم به تذکر است که مباحث این کتاب از جمله: تنهایی، عشق، بی‌معنایی، پیری، بیماری، استعداد، استبداد، جنگ، شنود، گناه، جرم و مفاهیم دیگر، هر یک سزاوار بحث و تحقیقات مفصّل و چندجانبه است. دربارهٔ هر یک از اینها تحقیقات گسترده‌ای در جهان صورت گرفته و حتی گاه گروه‌ها و دپارتمان‌های مستقل در دانشگاه‌های معتبر برپا شده. بررسی مستقلِ فصل هر یک از این موضوعات در این رساله نه ممکن بود نه لازم. موضوع کار من تنها رنجِ درد و اینها را برای همین در اینجا گرد آوردم؛ مانند وقتی که تمامِ اساتید یک دانشگاه با تخصص‌های گوناگون به یک اردوی کوتاه می‌روند یا برای عکسی یادگاری در کنار هم جمع می‌شوند. در چنان وضعی، همه تنها حضور خواهند داشت و چه بسا جرعه گشت و گریبی هم میانشان دریگیرد. مهم در اینجا آن صحنه یا تصویر و اجتماعِ متخصصینِ گوناگون است. در این متن نیز مفاهیم متنوعی که هر یک باعث رنج می‌شوند گرد هم آمده‌اند تا سیاحتِ ساحتِ رنج را برای ما میسر کنند. اما غور در هر یک از آنها مجال مستقل می‌طلبد.